

บทที่ 7 จักรวรรดิคุปตะ (Gupta Empire)

๗.๑ ราชวงศ์คุปตะ (ค.ศ.๓๒๐-๕๓๕)

อาจกล่าวได้ว่าหลังจากที่ราชวงศ์โมริยะได้เสื่อมลงมาเป็นเวลาหลายศตวรรษ ได้มีหลายอาณาจักรที่พยายามสร้างความมั่นคงและอำนาจขึ้นมาเพื่อรวมอินเดียให้เป็นปึกแผ่น แต่ก็ไม่มีอาณาจักรใดที่สามารถจะทำได้อย่างราชวงศ์โมริยะ ถึงกระนั้นก็ตามก็มีความสามารถเกิดขึ้นมาสถาปนาราชวงศ์คุปตะ แม้จะไม่ยิ่งใหญ่เท่ากับราชวงศ์โมริยะ แต่ก็นับว่าเป็นการสร้างจักรวรรดิขึ้นมาปกครองอินเดียให้เป็นปึกแผ่นมั่นคงเช่นกัน

สมัยราชวงศ์คุปตะ จัดเป็นยุค Classical Age ของอินเดียโบราณและศาสนา ตลอดจนวัฒนธรรมอินเดียที่สืบทอดอย่างมั่นคงในอินเดีย

เรื่องราวอันเป็นที่มาของพวกคุปตะดูมืดมน แต่อาจเป็นไปได้ว่ามาจากตระกูลเจ้าของที่ดินที่มั่งคั่ง ซึ่งภายหลังได้มีอำนาจทางการเมืองอยู่ในแคว้นมคธ และผู้ที่ได้เป็นต้นราชวงศ์คือ จันทรคุปต์ที่ ๑ (ค.ศ.๓๒๐-๓๓๐) แต่แรกอาณาจักรของพระเจ้าจันทรคุปต์มีอาณาเขตเพียงเล็กน้อย พระองค์ได้ใช้นโยบายการแต่งงานกับเจ้าหญิงลิจจวี ซึ่งกษัตริย์เผ่าลิจจวีเป็นเผ่าที่มีอำนาจมากและการที่ลิจจวีมาผูกพันกับพวกคุปตะเท่ากับเป็นการยอมรับฐานะของราชวงศ์คุปตะด้วย นี่เป็นก้าวใหม่ในทางการเมืองที่ก้าวหน้าของคุปตะ ที่ใช้นโยบายการแต่งงานเพื่อขยายอำนาจและสร้างอำนาจให้มั่นคง ฉะนั้นจากการอภิเษกทำให้พระเจ้าจันทรคุปต์ที่ ๑ ได้ครองดินแดนอันกว้างใหญ่ไพศาลตั้งแต่ แคว้นมคธจรดจนจดโกศล ต่อมาในสมัยพระเจ้าออรสคือพระเจ้าสมุทราชคุปต์ก็ได้แผ่ขยายอิทธิพลตั้งแต่แคว้นฮัลลิมจนจรดที่ราบปัญจาบ และมีความปรารถนาที่จะครอบครองอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่และเป็นอันหนึ่งเดียวกัน

เช่นในสมัยราชวงศ์โมริยะ กล่าวคือทรงปรารถนาจะได้ดินแดนด้านตะวันตก ซึ่งพวกเขาเคยปกครองอยู่กว่า ๒๐๐ ปี มีศูนย์กลางอยู่ที่อุชเชนี แต่ไม่พบหลักฐานว่าพระองค์ปราบได้จนกระทั่งถึงสมัยพระเจ้าจันทรคุปต์ที่ ๒ (ค.ศ. ๓๗๖-๔๑๕) ผู้เป็นโอรสสามารถปราบปรามพวกเขาจนได้ประมาณ ค.ศ. ๓๘๘ จึงได้เป็นผู้ครองอียิปต์ภาคเหนืออันกว้างใหญ่ แต่ลำพังองค์เดียว พระเจ้าจันทรคุปต์ที่ ๒ นี้ บางครั้งเรารู้จักกันในชื่อพระเจ้าวิกรมทิตย์ อันเดียวในสมัยนี้เจริญรุ่งเรืองมาก

พระเจ้าสมุทรรคุปต์ (ค.ศ. ๓๓๐-๓๗๕) เป็นโอรสที่ตามหลักฐานว่าครอบงำสืบต่อมาพระองค์นอกจากจะมีความสามารถในด้านการรบแล้ว ยังเป็นกวีนิพนธ์ รักโคลงกลอนและดนตรี เพราะพบเหรียญตราในสมัยนี้ซึ่งเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่เราจะรู้เรื่องราวเกี่ยวกับราชวงศ์คุปตะ มีรูปสมุทรรคุปต์กำลังเล่นดนตรี

พระเจ้าจันทรคุปต์ที่ ๒ โอรสของพระเจ้าสมุทรรคุปต์ ครองอยู่ระหว่าง

A. ศ. ๓๗๕-๔๑๕

พระเจ้ากุมารคุปต์ พระโอรส ครองระหว่าง ค.ศ. ๔๑๕-๔๕๔ สมัยนี้มีการทำพิธีฮิวเมธ แต่ในปลายรัชกาลนี้มีอนารยชนชุดใหม่เข้ามาโจมตี คือพวกฮันชาว (Huna) หรือฮุนะ ทำการต่อสู้กันจนถึงสมัยพระเจ้าสกันทคุปต์ (Skanda Gupta) ต่อจากนี้หลักฐานเลือนลางมาก และไม่ทราบว่าใครครองต่ออีกบ้าง ทราบแต่ว่าตอนนี้อักรวรรดิอ่อนแอมาก และสิ้นวงศ์คุปตะประมาณ ค.ศ. ๕๓๕

๗.๒ ลักษณะการปกครอง

ฐานะของกษัตริย์ในสมัยราชวงศ์คุปตะ ทรงมีฐานะเป็นสมมุติเทพ ซึ่งนับว่าแตกต่างจากสมัยราชวงศ์โมริยะ ประชาชนในสมัยนี้ยอมรับความคิดว่ากษัตริย์เป็นเทพเจ้า

ภาพเทียฉัตรแสดงภาพพระเจ้าสุทโธทัญ

บนพื้นพิภพ จะเห็นได้จากศิลาจารึกที่เมืองอัลลาฮาบาด จารึกไว้ว่าพระเจ้าสมุทรคุปต์มีลักษณะ
เทียบเท่ากับ ท้าวกูเวร (Kuvera) ท้าววรุณ (Varuna) พระอินทร์ (Indra) และพระยม
(Yama) ซึ่งเป็นจุดโลกบาล และพระองค์ยังได้รับการยกย่องว่าเป็นสิ่งที่ไม่อาจจะเข้าใจ
ได้ (Incomprehensible Being) และเป็นผู้ที่มีอำนาจในการสร้างและทำลาย เป็น
เทพเจ้าบนพื้นพิภพซึ่งจะต้องตายในร่างมนุษย์ที่เกิดบนพื้นโลก^๑ ในวรรณคดีสมัยคุปตะ กษัตริย์
ได้รับการพิจารณาว่าเป็นอวตารของความยุติธรรม และเป็นตัวแทนของพระวิศณุ ซึ่งเป็น
พระเจ้าแห่งผู้ปกครองรักษา

แม้กษัตริย์จะเป็นสมมุติเทพตามหลักฐานดังกล่าว อย่างไรก็ตามความเชื่อ
โบราณที่ว่าผู้ปกครองจำต้องปกครองประชาชนด้วยความสงบสุขนั้น ยังคงเป็นมติของกษัตริย์
ในราชวงศ์คุปตะอยู่เสมอ ทั้งนี้เพราะจะเห็นได้จากบันทึกการเดินทางของชาวต่างชาติที่
เข้าไปในอินเดียในสมัยราชวงศ์คุปตะ เช่น นักแสวงบุญชาวจีนชื่อฟาเหียน (Fa Hien)
พ่อค้าอาหรับ และพ่อค้าเวนิส เช่น มาร์โคโพลโล ต่างก็กล่าวไว้ตรงกันทั้งสิ้น

ที่น่าสนใจเกี่ยวกับกษัตริย์ในสมัยนี้เป็นนักต่อสู้ที่กล้าหาญ และรักการกีฬา เช่น ต่อสู้
กับสัตว์ป่าที่ดุร้าย แต่พวกกษัตริย์ราชวงศ์คุปตะก็ไม่ใช่นักรบที่เก่งกล้า แต่ก็มีลักษณะเด่นของ
กษัตริย์ในสมัยนี้ คือความรักที่จะศึกษาเล่าเรียนศิลปศาสตร์ ยกตัวอย่างเช่น พระเจ้าสมุทร
คุปต์ซึ่งเป็นผู้ที่มีความสามารถรอบตัว เป็นทั้งนักรบและนักดนตรี นอกจากนี้ก็มีมเหศวรมัน
(Mahendravarman) ในตอนใต้ที่เป็นผู้ที่มีจิตใจกระหายความรู้

ยังมีผู้ปกครองในยุคคุปตะอีกหลายคนที่เป็นนักปราชญ์และกวีที่มีชื่อเสียงโด่งดัง
ที่สำคัญ ได้แก่ ทรชานแห่งคะโนจ (Harsa of Kanauj) มเหศวรมันแห่งกาญจิก
(Mahendravarman of Kanchi) อโมฆวราชแห่งมัลเขต (Amoghavarsha of
Mal khed) โภชะแห่งธารา (Bhoja of Dhara) โสเมสวารที่ III แห่งกัลยาณะ
(Somesvara III of Kalyāna) วิเคราะห์ราชาแห่งฮัชเมอ์ (Vigraharaja

of Ajmer) บัลลาละ เสนะ แห่งเบงกอล (Ballala Sena of Bengal) และอปรารกะ
แห่งกอนคาฏตอนเหนือ (Apararka of Northern Konkān) บุคคลเหล่านี้ได้รับการ
กล่าวขวัญเป็นพิเศษ เพราะผลงานของท่านเหล่านี้ได้รับความนิยมและยังคงใช้เป็นหนังสือ
สำหรับการศึกษาในปัจจุบัน กษัตริย์ในยุคแรก ๆ มีความสามารถในด้านการเป็นนักแต่ง
บทละคร ส่วนกษัตริย์ในสมัยหลัง ๆ จะสนใจในวิชาการที่กว้างขวางออกไปอีก มีหลายองค์
ที่สนใจสาขาวิชาคณิตศาสตร์และบางองค์ในสมัยหลังทรงให้ความสนพระทัยเป็นพิเศษในด้าน
กฎหมายและโหราศาสตร์^๒

ในยุคคุปตะ กษัตริย์เป็นผู้มีอำนาจทางศาลสูงสุด การสัทธิของกษัตริย์ถือเป็น
ขั้นสุดท้าย แต่กษัตริย์มีผู้พิพากษาทำหน้าที่แทนกษัตริย์ในส่วนกลางและมณฑล การลงโทษผู้
กระทำผิดในยุคนี้ใช้มาตรการที่รุนแรงมาก เช่น มีการทอกเล็บ ทัพบับแก่ผู้ประทุษร้าย
มีการพิสูจน์โดยการดำน้ำ ลุยไฟ และการตีฆาตกรรม

๗.๓ นโยบายต่างประเทศ

กษัตริย์ในราชวงศ์คุปตะ โดยเฉพาะพระองค์แรกคือพระเจ้าจันทรคุปต์ที่ ๑
ทรงใช้นโยบายการแต่งงานเป็นการแสวงหาอำนาจ คือการแต่งงานกับเจ้าหญิงมารเทวี
(Kumaradevi) แห่งเผ่าลิจจวี ซึ่งมีอำนาจมาก จึงทำให้พระองค์มีอำนาจตามไปด้วย^๓
และในรัชกาลของพระเจ้าจันทรคุปต์ที่ ๒ ก็เช่นกัน การที่พระองค์มีอาณาเขตกว้างใหญ่
ไพศาลก็เพราะพระธิดาได้แต่งงานกับกษัตริย์องค์หนึ่งชื่อ วากาฏะกัษ (Yakatakas)
ซึ่งปกครองอาณาจักรใหญ่อยู่ในฝั่งตะวันตก มหาราษฏระและตะวันตกเฉียงเหนือของ
อินเดระประเทศ พระสวามีของพระนางผู้มีลีนพระขมมเสียแต่ยังหนุ่ม พระนางก็ได้อำนาจ
เต็มที่และปกครองประเทศแทน จนกระทั่งพระโอรสทรงพระเจ้าจันทรคุปต์ ในระหว่างที่พระนาง
ครองก็ยอมเป็นธรรมดาที่จะต้องอยู่ภายใต้อิทธิพลของราชวงศ์คุปตะ ฉะนั้นนโยบายการ
แต่งงานนี้ก็ เป็นนโยบายสำคัญที่มีส่วนช่วยให้ราชวงศ์คุปตะมีอำนาจมาก

อย่างไรก็ตาม กษัตริย์ในราชวงศ์คุปตะ ก็ยังคงใช้นโยบายบูรณการ ด้วยเช่นเดิม เช่น พระเจ้าจันทรคุปต์ที่ ๒ ได้ใช้กองทัพปราบปรามแคว้นเบงกอลและมณฑลของพวกสกะทาง ตะวันตก ทำให้ทรงขยายอาณาจักรออกไปกว้างขวางมาก คือ ทางเหนือก็ถึงเชิงเขาหิมาลัย ไปแถบดินแดนลุ่มแม่น้ำนันทา

๗.๔ การปกครองท้องถิ่น

จักรวรรดิคุปตะประกอบด้วยดินแดนบริเวณลุ่มแม่น้ำคงคาและมีเมืองหลวงคือ ปาฏลีบุตร ในบริเวณนี้กษัตริย์มีอำนาจโดยตรง พระองค์มียุพราชเป็นผู้ช่วยในการปกครอง และทรงแต่งตั้งโอรสองค์อื่น ๆ ให้เป็นอุปราช ไปปกครองตามมณฑลต่าง ๆ จักรวรรดิแบ่ง เป็นมณฑล เรียกว่าเทศะ (desha) และแต่ละเทศะก็แบ่งเป็นหลายประเทศ (Pradesha) แต่ละประเทศก็จะมีเจ้าหน้าที่ปกครองตนเอง ซึ่งเป็นข้อที่น่าสังเกตว่าการปกครองตามท้องถิ่น ในสมัยราชวงศ์คุปตะนี้ จะไม่ขึ้นต่ออำนาจส่วนกลาง ปล่อยให้เจ้าเมืองปกครองกันเอง อำนาจ ทางเมืองหลวงจะเข้าไปเกี่ยวข้องไม่ได้ เจ้าผู้ครองนครอ่อนน้อมต่อกษัตริย์ก็จริง แต่ก็มีอำนาจ เต็มขนาดในการปกครองตนเองซึ่งต่างกับการปกครองในสมัยราชวงศ์โมริยะ โดยเฉพาะใน สมัยพระเจ้าอโศก คือพระเจ้าอโศกพอได้ดินแดนใดเพิ่มเติม เข้ามาก็จะส่งคนจากเมืองหลวง ไปปกครอง และจะต้องตรวจตราดูแลการกระทำของข้าราชการที่ส่งไปปกครองอย่างใกล้ชิด ส่วนราชวงศ์คุปตะไม่สนใจนักปล่อยให้ปกครองตามลำพัง แต่ในกรณีที่มีคำสั่งจากเมืองหลวง บางอย่างก็เพียงแต่จะมอบอำนาจให้กับข้าราชการเพียง ๒ ตำแหน่ง คือ กุมารมาตยะ (Kumaramatyas) ทำหน้าที่ดูแลเทศะและยุกตะ (ayuktas) ทำหน้าที่ดูแลประเทศ เป็นผู้เชื่อมต่อระหว่าง การปกครองส่วนท้องถิ่นกับส่วนกลางเท่านั้น ฉะนั้นการปกครองในแบบนี้ เท่ากับเป็นการกระจายอำนาจ มิใช่เป็นแบบการตั้งอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง

๗.๔ สภภาพเศรษฐกิจ

จากการค้นคว้าทางด้านวรรณคดีและโบราณคดี ทำให้ทราบว่าประชาชนในราชวงศ์สุโขทัยประกอบอาชีพเกษตรกรรมและทำการค้า และยังประกอบอุตสาหกรรมอีกหลายประเภท เกษตรกรรมเป็นอาชีพหลักของประชาชน ที่ดินทางเกษตรกรรมมิได้เป็นของรัฐ แต่เป็นกรรมสิทธิ์ของประชาชนในแต่ละครอบครัว เกษตรกรรมได้รับความช่วยเหลือจากรัฐ เชื่อกันว่าวิธีการทางวิทยาศาสตร์บางอย่างได้นำไปใช้เพื่อผลผลิตทางเกษตรที่ดีขึ้น

ในด้านอุตสาหกรรม พบว่ามีความเจริญก้าวหน้ามาก โดยเฉพาะอุตสาหกรรมทอผ้า ประชาชนจำนวนมากมีอาชีพในการปั่นด้าย และทอผ้า บริเวณที่เป็นศูนย์กลางการทอผ้าฝ้ายที่สำคัญคือแคว้นอุษราต เบงกอล และแคว้นในภาคใต้บางแคว้น การทอผ้าก็มีผ้าขนสัตว์และผ้าไหม นอกจากนั้นก็ยังมีการย้อมผ้าด้วยสีต่าง ๆ ในเรื่องการเย็บผ้า เดิมชาวอินเดียไม่รู้จักการเย็บผ้า จนกระทั่งชาวซีเรียนได้นำวิธีการเย็บผ้ามาเผยแพร่ เช่น การเย็บเล็อนนอก เล็อง กางเกงนอน ชาวอินเดียจึงรับไว้

ในด้านการค้า จากบันทึกของฟาเยิน กล่าวว่า มีการค้าขายภายในประเทศกว้างขวางเพราะทางคมนาคมสะดวก พ่อค้าสามารถนำสินค้าของตนจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่งได้ทั้งทางบกและทางทะเล พ่อค้าได้รับเสรีภาพในด้านการค้าอย่างกว้างขวาง สามารถนำสินค้าไปขายทั้งภายในและภายนอกได้อย่างอิสระ เมืองศูนย์กลางการค้าที่สำคัญ ๆ ได้แก่ อุชเชณี พาราณสี โภศาลี คยา ปรายาจ และมธุรา เมืองเหล่านี้ตั้งอยู่ในเส้นทางคมนาคม จึงได้รับความสะดวกในการขนส่งสินค้า ส่วนเส้นทางน้ำ ก็ได้แก่ แม่น้ำคงคา แม่น้ำกฤษณา แม่น้ำโคทาวรี และแม่น้ำพรหมบุตร สินค้าออกที่สำคัญในยุคนี้ได้แก่ ฝ้าย ข้าวสาลี เครื่องเทศ เกลือ เพชร และหินโมรา

อนึ่ง ในเรื่องกิจการค้านี้ ในยุคอุปัชฌาย์มีสมาคมพ่อค้าที่เรียกว่า เศรษฐี และยังมีสมาคมคนงาน สมาคมทอผ้าอีกด้วย สมาคมพ่อค้ามีหน้าที่ในด้านรับฝากเงิน หรือเป็นธนาคารให้กู้ยืมเงิน สมาชิกของสมาคมพ่อค้าได้รับเสรีภาพจากรัฐ และได้รับการเคารพยกย่องจากสังคม สมาคมพ่อค้ามีกฎหมายและระเบียบของตนเอง แม้รัฐบาลก็ยังให้ความเคารพต่อกฎหมายของสมาคมพ่อค้าด้วยในยามฉุกเฉิน สมาคมพ่อค้ายังมีสิทธิที่จะสร้างกองทหารอาสาเพื่อรักษาความปลอดภัยและสินค้าต่างๆ ของสมาชิก สมาคมพ่อค้ายังส่งเสริมการศึกษาทั้งด้านอาชีพเฉพาะและอาชีพทั่วไป เป็นเหตุให้กิจการค้าเจริญมาก

สิ่งที่น่าสนใจก็คือวัดทางพุทธศาสนา กลับมีบทบาททางเศรษฐกิจคือ ทำการค้าแข่งขันกับสมาคมพ่อค้า เพราะวัดมีทุนทรัพย์มาก เพราะได้รับการบริจาคจากพ่อค้าและศาสนิกชนเป็นจำนวนมาก จึงร่ำรวยสามารถทำการค้าแข่งขันกับสมาคมพ่อค้าได้ และมีบางวัดที่ทำตัวเป็นธนาคารให้กู้ยืมเงิน

แหล่งรายได้ของรัฐบาลที่สำคัญคือผลประโยชน์ที่กษัตริย์ได้รับจากที่ดินปกต $\frac{9}{10}$ ของผลผลิต นอกจากนี้ก็ได้รับภาษีอีกจำนวนมาก ภาษีที่ดินและภาษี ที่เรียกกันว่าโภคะ (Bhoga) เป็นรายได้ที่สำคัญของรัฐ ภาษีที่ดินเสียค่าธรรมเนียมตามความอุดมของเนื้อดิน

ส่วนผู้ที่มาขายสินค้าในตลาด ก็เก็บกับสินค้าที่นำมาขาย ภาษีที่เก็บเป็นประจำคือ น้ำนม นมเปรี้ยว ผลไม้ และดอกไม้ นอกจากนี้รายได้ของรัฐยังได้จากการทำป่าไม้ ทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ และการทำนาเกลือ หากเกิดภาวะฉุกเฉิน เช่น สงคราม ภาษีเหล่านี้ จะได้รับการยกเลิกและมีการเก็บภาษีชนิดใหม่แทน

รายได้ของรัฐยังได้จากท่าเรือ บ่อนปราการ จากเหมืองแร่ และบรรณาการจากเมืองขึ้นต่าง ๆ ในยามวิกฤตการณ์ ชาติยังต้องเสียภาษี

สภาทางสังคมได้รับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในสมัยนี้ กล่าวคือผู้ปกครองที่สำคัญ ๆ ในสมัยนี้ได้พยายามจัดระบบของวรรณะให้เป็นระเบียบแบบแผนมากยิ่งขึ้น และพยายามให้แต่ละวรรณะจำที่คอยู่แต่เฉพาะอาชีพของตนเท่านั้น ปรากฏว่าความพยายามที่จะจัดระบบดังกล่าวนี้ทำได้ประสบความสำเร็จตลอดไปไม่ เพราะจะพบ่อย ๆ ที่เดียวที่คนในวรรณะพราหมณ์และชวานาได้เข้าไปอาชีพเป็นนักรบ และพวกวรรณะนักรบก็ได้ไปประกอบการค้ากันหลายคน วรรณะไวศยและศูทรก็กลายเป็นผู้ปกครองอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่ไปก็มี กฎเกณฑ์การแต่งงานก็ยังคงยึดหยุ่นอยู่ และการแต่งงานระหว่างบุคคลต่างวรรณะต่างเชื้อชาติและต่างศาสนา ก็ยังคงปรากฏอยู่ ลักษณะชนชั้นของสังคมกลับล้ามากขึ้นอันเนื่องมาจากการที่มีชาวต่างชาติหลั่งไหลเข้ามามาก ได้ถูกจัดลำดับวรรณะไว้ เช่น พวกผู้อพยพรุ่นแรก ๆ ถูกจัดลำดับเป็นวรรณะกษัตริย์ พวกที่เข้ามาภายหลังการเสื่อมของสมัยคุปตะ เป็นพวกเครื่องญาติของพวกราชทูต และปัจจุบันก็จัดอันดับอยู่ในวรรณะ กษัตริย์ พวกราชทูตรุ่นใหม่พวกอื่น และพวกปฏิหาร (Pratiharas) หรือปาริหาร (Parihars) ก็ได้รับการกล่าวขวัญเป็นพิเศษ

ตามหลักฐานของนักแสวงบุญชาวจีนชื่อฟาเหียน ได้บอกว่าคนที่อยู่ในวรรณะสูงในเขตมัธยมเทศะ (Madhya-desa) ประพฤติตัวดีมาก คือ จะไม่ฆ่าสัตว์ หรือสิ่งที่มีชีวิต หรือดื่มน้ำเมา ส่วนพวกวรรณะต่ำลาลดูจะมีลักษณะเฉพาะของตน เช่น ชักกว่าวรรณะใด ๆ คือเวลาเข้าประตูเมือง หรือตลาดก็ต้องเคาะไม้เพื่อให้คนทราบจะได้หลบหลีกไปได้ทัน

นอกจากนี้ฟาเหียนยังบันทึกไว้ว่า เมื่อครั้งที่เขาได้เดินทางมาเที่ยวประเทศอินเดียในสมัยพระเจ้าจันทรคุปต์ที่ ๒ เขาเห็นมีคนอยู่มากมายและมีความสุข ไม่ต้องจดทะเบียนส่วนโนครวั หรือมอบน้อมปฏิบัติตามข้อบังคับของเจ้าหน้าที่คนใด กษัตริย์จะไม่คิดฉกฉวยโทษผู้กระทำผิดด้วยการตีทรมานประหารชีวิต ประชาชนไม่ว่าจะนับถือศาสนาใด เป็นคนใจบุญสุนทานทั้งนั้น เช่น จะสร้างสุบศาลาหรือโรงพยาบาล จัดหาเตียงนอน อาหาร และ

เครื่องดัม ให้คนที่เดินทางมา แคว้นศิลาทองมาได้ ได้รับการบันทึกว่าเป็นแคว้นแคว้นที่ร่ำรวย และมั่งคั่ง เป็นดินแดนที่คนมีปัญญาธรรม คนร่ำรวยก็ไม่ตระหนี่ มักสร้างสุยศาลงหรือโรงทาน เพื่อแจกทานและแจกยาแก่คนยากจน คนป่วยคนเจ็บ เมื่อไปสุยศาลาก็จะได้รับความช่วยเหลือทุกอย่าง ฟาเทียน ได้บรรยายถึงเมืองปาณสึบอว่า มีวัดใหญ่และสงฆ์งาม ๒ วัด เปิดโอกาสให้ผู้สนใจได้เข้าศึกษาหาความรู้ เท่ากับเป็นการเปิดโอกาสให้มีการศึกษาอย่างกว้างขวาง”

ฐานะของสตรีในสมัยนี้โตแสดงออกที่นำสนใจยิ่ง สตรีในวรรณะสูง ในบางเขตของประเทศได้มีบทบาทเด่นในด้านการปกครอง พระราชินีผู้ครองราชสมบัติโดยสิทธิ์ของพระองค์เอง (queen consort) มีตำแหน่งสำคัญ ๆ ในสมัยคุปตะ และในสมัยหลังเราก็พบหลักฐานว่ามีการตั้งสตรีเป็นราชินีในแคว้นแคชเมียร์ โอริสสา และอันธาระ (Andhra) หลักฐานของนักเขียนชาวจีนได้บอกว่ามีเจ้าหญิงอินเดียได้ปกครองประเทศร่วมกับพระเชษฐาของเธอในบางมณฑล ที่เห็นชัดคือในมณฑลกานาริส (Kanarese) สตรีได้ดำรงตำแหน่งเป็นข้าหลวงมณฑลและเป็นหัวหน้าหมู่บ้าน ในมณฑลเหล่านี้สตรีไม่ได้แยกตนเองอยู่ต่างหาก สุภาพสตรีในราชสำนักในเคชข่านบ้างคนไม่เพียงแต่มีทักษะในด้านดนตรีและร่ำรวยเท่านั้น ยังสามารถแสดงความสามารถในทางศิลปะในที่ชุมนุมชนได้อีกด้วย ยกตัวอย่างเช่นเจ้าหญิงราชยาศรี (Rājyasrī) ในอินเดียตอนเหนือประทับนั่งหลังพระเชษฐาและฟังการปาฐกถาหลักการของลัทธิมหายาน (Great Vehicle) โดย หลวงจีนที่มีความสามารถด้านธรรมะ ข้อเท็จจริงเหล่านี้ แสดงให้เห็นว่า สตรีมิได้แยกตนหรือเก็บตัวและยังแสดงให้เห็นว่าสตรีอย่างน้อยที่สุดก็ในวรรณะสูง ๆ ที่ได้รับการศึกษาโดยเสรี และสามารถให้ความสนใจต่อกิจกรรมทางวัฒนธรรมในยุคสมัยของตนได้ การปฏิบัติ ฆะยิมวะระคือการเลือกสามีด้วยตนเองก็ยังคงปฏิบัติอยู่ อย่างไรก็ดีตามการมีมาถ้วมมากเมียก็ยังคงปฏิบัติกันอยู่อย่างกว้างขวาง แต่สตรีไม่ได้รับอนุญาตให้แต่งงานเป็นคนที่ ๒ ประเพณีลี้ ยังคงปฏิบัติกันอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะในหมู่ชนชั้นปกครอง”

๗.๗ ศาสนา-ลัทธิฮินดู

กษัตริย์อินเดียในสมัยราชวงศ์คุปตะนี้ ไม่เพียงแต่จะมุ่งสร้างความเป็นปึกแผ่น เพื่อขยายอำนาจของราชวงศ์เท่านั้น แต่ก็ได้มุ่งที่จะให้อินเดียมีความเป็นชาติด้วยการมี อารยธรรมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ฉะนั้นลัทธิฮินดูจึงได้รับการฟื้นฟูขึ้นหลังจากเสื่อมไปในสมัย ราชวงศ์โมริยะ และอุปถัมภ์ให้รุ่งเรืองขึ้นอีก แต่กษัตริย์อินเดียมิได้บีบบังคับกดขี่ในเรื่องศาสนา แม้ว่าเชิดชูลัทธิฮินดู แต่ก็ได้ห้ามปรามความเชื่ออื่น ๆ ทั้งสนับสนุนคนที่มีความสามารถ ไม่ว่าผู้นั้นจะนับถือศาสนาใด ดังนั้นนักเขียนจิตรกร แม้จะถือศาสนาต่างกัน ก็ได้รับความ โปรดปรานเท่าเทียมกัน

ลัทธิฮินดู เกิดมาจากการรับเอาการประกอบพิธีบูชาพระเป็นเจ้าต่าง ๆ ใน ลัทธิพราหมณ์มารวมกับหลักปรัชญา ในหนังสืออุปนิษัท (แต่งประมาณ ๘๐๐-๖๐๐ ปีก่อน ค.ศ. หนังสือภาคหนึ่งของของคัมภีร์พระเวท เป็นหนังสือที่ประกอบด้วยสิ่งที่เป็นเหตุผลทางปรัชญา และแสดงความก้าวหน้าทางจิตใจของคนอินเดีย เพราะในสมัยนี้เริ่มสงสัยในสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับตัวเอง เช่นมนุษย์มาจากไหน เมื่อตายไปแล้วจะไปไหน จากการศึกษาคำตอบ ปัญหาต่าง ๆ ดังกล่าว จึงเกิดเป็นปรัชญาขึ้น หลักปรัชญาของหนังสือเล่มนี้นักปรัชญาชาว ตะวันตกสนใจมาก และหนังสือเล่มนี้มีถ้อยความสำคัญไปกว่าหลักปรัชญาที่สำคัญอื่น ๆ โดยเฉพาะที่อธิบายเกี่ยวกับชีวิต ลัทธิทั้งหลายและสากลโลกลัทธิฮินดูให้ความสำคัญทาง ศาสนากับระบบวรรณะมาก ด้วยการเชื่อมโยงเอาระบบวรรณะให้เข้ามาเกี่ยวข้องกับกฎแห่ง การเวียนว่ายตายเกิด กฎแห่งกรรมและการบรรลุโมกษะ

สาระสำคัญของอุปนิษัท ที่ดึงเข้ามาเป็นความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับหลักศาสนา ฮินดู อาจสรุปได้ดังนี้

๑. ทุกสิ่งทุกอย่างในจักรวาลกำเนิดจาก "พรหม" ซึ่งเป็นสภาวะที่ไม่มีตัวตน ไม่มีรูปร่าง ไม่มีการเกิด ไม่มีการแตกดับสลาย

๒. ชีวิตทั้งปวงมาจากดวงวิญญาณสูงสุดเรียกว่า "อาตมัน" ซึ่งไม่แตกดับหรือสูญสลาย เป็นดวงวิญญาณอมตะ และเป็นที่เกิดแห่งวิญญาณทั้งปวง

๓. "พรหม" และ "อาตมัน" เป็นสิ่งเดียวกัน แยกออกจากกันไม่ได้ เป็นที่รวมแห่งชีวิตทั้งปวง เป็นความสัตย์ ความแท้จริงแห่งสิ่งทั้งปวง

๔. โลกมนุษย์ เป็นโลกแห่งสัมผัส รูป รส กลิ่น เสียง ความเชื่อที่ว่า โลก และมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งซึ่งไม่เกี่ยวกับอาตมันนั้น เป็นมายาหรือภาพลวง เพราะโลกแห่งสัมผัส รูป รส กลิ่น เสียง นั้น อุบัติขึ้นเป็นส่วนหนึ่งของพรหม

๕. เมื่ออยู่ในโลก มนุษย์ได้หุ้มเหตความเชื่อทุกสิ่งทุกอย่างให้แก่สิ่งซึ่งไม่จริง ยั่งยืน เพราะฉะนั้น ผลที่ได้ตอบแทนจึงไม่ยั่งยืน และไม่เป็นที่พอใจ มนุษย์จะต้องหาทาง เข้าสู่โมกษะถึงความหลุดพ้นจากสิ่งผูกพันทั้งหลาย และยอมรับความจริงเกี่ยวกับพรหม

๖. มนุษย์จะหลุดพ้นจากมายาหรือภาพลวงได้นั้น เป็นไปตามกฎแห่งการเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสาระ ตามกฎแห่งกรรม ดังนั้น เราจะต้องมีประสบการณ์นาน ๆ จึงจะเรียนรู้ถึงภาพมายาและการแบ่งแยกกัน จะเรียนรู้ได้ในโลกมนุษย์ ดังนั้นเราจึงต้องเรียนรู้ด้วยประสบการณ์ต่าง ๆ คือ การเวียนว่ายตายเกิดในรูปแบบต่าง ๆ กัน สำหรับเรื่องเวียนว่ายตายเกิด พวกอินทิมมีความเชื่อว่า วรรณะทั้ง ๔ มีขึ้นเนื่องจากมนุษย์ที่อุบัติมาในโลก มีสภาพความเป็นไปไม่สม่ำเสมอ ทั้งนี้เพราะเป็นไปตามกรรมที่ตนประกอบขึ้น และกาจเกิดในแต่ละวรรณะ ก็เพื่อที่แต่ละบุคคลจะได้รู้ถึงสภาพของชีวิตตามผลแห่งการกระทำในชาติก่อน ตามหลัก สุทรเป็นพวกต่ำสุดที่ยังอยู่ห่างไกลจากพรหมมาก และพราหมณ์เป็นผู้ที่ใกล้จะบรรลุถึงโมกษะ

นอกจากหลักปรัชญาในอุปนิษิตแล้ว หลักปรัชญาในภควทศิดา ซึ่งเป็นตอนหนึ่งของมหาภารตะมีอิทธิพลเป็นอย่างมากต่อหลักความคิดของลัทธินินดู สาระสำคัญของภควทศิดา เน้นการกระทำหน้าที่ของบุคคล ตามหลักธรรมโดยไม่ต้องตั้งปัญหาตามทหรือมาศึกษาผลแห่งการกระทำนั้นเป็นอย่างไร หรืออีกความหมายหนึ่งก็คือว่า มนุษย์จำต้องคำนึงถึงหน้าที่ของตนเป็นใหญ่ ส่วนการที่มนุษย์จะบิดพลิ้วหลีกเลี่ยงหน้าที่เพราะประโยชน์ส่วนบุคคลหรือเพราะอารมณ์เป็นสิ่ง ที่มนุษย์พึงละเว้น

ลัทธินินดู มีอิทธิพลต่อวิถีทางดำรงชีพของชาวอินเดียเป็นอย่างมาก และมีผลต่อทัศนคติในการมองชีวิตของชาวอินเดียส่วนใหญ่ คนอินดูเชื่อในเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด อยู่ในสังสาระเพื่อที่จะมิให้ต้องเวียนว่ายตายเกิด และประสบในสิ่งที่ไม่จริงยั่งยืนต่อไป จึงจำต้องแสวงหาทางไม่เวียนว่ายตายเกิด โดยทำตัวให้หลุดพ้นด้วยวิธีการต่าง ๆ เพื่อแสวงหาความสงบสุขและความบริสุทธิ์ทางใจ วิธีปฏิบัติที่แพร่หลายมากคือการบำเพ็ญโยคะ (yoga) คือ การเพ่งดวงจิต เพื่อให้หลุดพ้นจากความหลอกลอนและสิ่งที่ไม่แท้จริงในโลกนี้ วิธีการก็คือออกไปสำรวมจิตใจในป่าเขาที่วิเวกวังเวง เพื่อให้จิตใจบริสุทธิ์ใสสะอาดไม่แปรปรวน เมื่อกระทบกับความรูสึกใด ๆ ชุ่มความคันรนให้หมดสิ้น บางพวกนิยมการทรมานร่างกาย บางพวกนิยมการนั่งสมาธิ เพื่อกระทำจิตใจแน่วแน่ ผู้ปฏิบัติก็เรียกว่า โยคี

ในสมัยที่ลัทธินินดูฝังรากแน่นอยู่ในอินเดียและเจริณรุ่งเรืองขึ้นเป็นระยะแรก มักจะเรียกกันโดยทั่วไปในประวัติศาสตร์ว่า เป็นสมัยอินดูเก่า (ระยะประมาณ ๘๐๐-๓๐๐ ปี BC) ในระยะหลัง ๓๐๐ ปีก่อน ค.ศ.พุทธศาสนาเจริณรุ่งเรืองได้รับการอุปถัมภ์ขึ้นเป็นศาสนาประจำชาติอยู่ระยะหนึ่ง โดยเฉพาะสมัยพระเจ้าอโศกกับพระเจ้ากนิษกะ กษัตริย์ได้รับนับถือพุทธศาสนาและได้ทรงพยายามเผยแพร่มุทธศาสนาทั้งในและนอกประเทศ แต่พุทธศาสนารุ่งเรืองอยู่เพียงระยะเวลาดั้น ๆ หลังจากนั้นศาสนาอินดูก็ฟื้นตัวขึ้นใหม่ และกลับมีความสำคัญขึ้นอีก มีการปรับปรุงแก้ไขหลักต่าง ๆ บ้าง ในระยะที่ศาสนาอินดูฟื้นตัวใหม่ เรียกในทางประวัติศาสตร์ว่า สมัยอินดูใหม่

๗.๘ ยุคคุปตะ-สมัยทอง

ยุคคุปตะเป็นยุคที่ศิลปวิทยาการแขนงต่างๆ เจริญรุ่งเรืองมาก กษัตริย์ตลอดจนชาวอินเดีย ล้วนแต่มีความสนใจในการศึกษาแขนงต่าง ๆ ฉะนั้นจึงมีมหาวิทยาลัยเกิดขึ้นเป็นศูนย์กลางการศึกษาหลายแห่ง ซึ่งไม่ใช่สอนแต่เฉพาะชาวอินเดียเท่านั้น ยังมีนักศึกษาจากต่างแดนมารับการศึกษาอีกด้วย มหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงในยุคคุปตะได้แก่ มหาวิทยาลัยนาลันทา มหาวิทยาลัยศักศิลา มหาวิทยาลัยวิกรมศิลา มหาวิทยาลัยอะชันดา และมหาวิทยาลัยसारนาถ นอกจากนี้ เมืองต่าง ๆ อีกหลายเมืองก็เป็นศูนย์กลางการศึกษาที่สำคัญ เช่น ปาฏลีบุตร อุชเชนี และวัลละภี เป็นศูนย์กลางการศึกษาริชศาสตร์ปุราณะ วรรณคดี ปรัชญา เลขคณิต โหราศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ เมืองพาราณสี มุรธาและกาสิ ก็เป็นศูนย์กลางการศึกษาที่ศักดิ์สิทธิ์ เมืองสาญจีก็เป็นเมืองสำคัญของการศึกษาริชาทาทางพุทธศาสนา

ราชวงศ์คุปตะจึงได้ชื่อว่าเป็นสมัยทองของอินเดีย (Golden Age) สมัยนี้อารยธรรมอินเดียเจริญมากในทุกด้าน เช่น ด้านปรัชญา วรรณคดี การก่อสร้าง การปั้นรูป การวาดภาพ และศิลปวิทยาต่าง ๆ เป็นต้น

ความเจริญในด้านวรรณคดี ในสมัยราชวงศ์คุปตะนี้ นับได้ว่าเป็นสมัยทองของวรรณคดี สันสกฤต ปรากรมมีวรรณคดีสันสกฤตที่เขียนขึ้นในสมัยนี้มากมาย กวีที่มีชื่อคือ กาลิธาส (Kalidasa) เป็นกวีในราชสำนักของพระเจ้าวิกรมทิตย์ ซึ่งได้สมญานามว่าเป็นองค์อุปถัมภ์ การเล่าเรียนศิลปวิทยาการ เขาเป็นกวีที่มีความสามารถมาก สามารถแต่งโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน และบทละคร บทละครที่มีชื่อเสียงที่สุดของกาลิธาสคือเรื่องศกุนตลา งานของเขาแสดงให้เห็นว่า เขาคงเป็นคนที่มีความสุข มีจิตใจเมตตาในความทุกข์ และเข้าใจในอารมณ์ของผู้หญิง และเด็กเป็นอย่างดี นอกจากนั้นเขายังเป็นคนรักดอกไม้ ต้นไม้ สัตว์ ตลอดจนถึงหรรษาในราชสำนัก เรื่องศกุนตลานี้เป็นละครภาษาสันสกฤตที่มีชื่อมาก มีผู้แปลออกเป็นภาษา

อังกฤษใน ค.ศ. ๑๗๘๔ และเป็นละครอินเดียเรื่องแรกที่ชาวยุโรปรู้จัก ละครนี้ทั้งบทนำและบทสุดท้าย เกอเต (Goethe) กริเอกชาวเยอรมันได้นำเอาบทนำของศกุนตลาไปเป็นแบบอย่างการเขียนบทนำในอุปรากรเรื่องเฟาสต์ (Faust) นอกจากนี้ก็ยังมีผู้แปลออกเป็นภาษาอื่น ๆ อีกมาก รวมทั้งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ทรงแปลออกเป็นภาษาไทยด้วย

ในสมัยนี้ก็ยังมีกรเขียนเทพนิยาย นิทาน และนิยายพื้นบ้าน เป็นภาษาสันสกฤต หนังสือประเภทนิทานที่มีชื่อเสียงคือ นิถุจะตันตระ (Panchatantra) ซึ่งเป็นเรื่องประมวลนิยายต่าง ๆ เข้าไว้ด้วยกัน ซึ่งนิยายของอินเดียอันนี้ได้ไปมีอิทธิพลต่อนักเขียนชาวยุโรปหลายคน เช่น บอคาซิโอ ซอเซอร์ ลาฟองแตน และกริมม์ บุคคลเหล่านี้ได้อาศัยเค้าโครงเรื่องนิยายอินเดียในงานประพันธ์ของตน^{๑๐}

ในสมัยนี้ความเจริญไม่จำกัดอยู่เฉพาะศิลปะและวรรณคดี วิทยาการแขนงอื่น ๆ ก็เจริญรุ่งเรืองอย่างมากมาย เป็นต้นว่า ในด้านวิทยาศาสตร์แขนงดาราศาสตร์ก็พบว่าเจริญก้าวหน้ามาก มีนักดาราศาสตร์และเป็นนักคณิตศาสตร์ด้วยชื่ออารยภัท (Aryabhata) เป็นผู้ชื่อเสียงที่สุดของยุค เพราะเขาสามารถพิสูจน์ว่าโลกกลม และโคจรรอบดวงอาทิตย์ได้ นอกจากนี้ยังมีนักดาราศาสตร์บางคนสามารถคำนวณเส้นผ่าศูนย์กลางของดวงจันทร์ได้ ในด้านคณิตศาสตร์ อารยภัทก็เป็นนักคณิตศาสตร์ที่มีชื่อเสียงโด่งดังมากอีกเหมือนกัน เขาเป็นผู้คิดค้นระบบทศนิยมขึ้นมา และใช้กันมาจนถึงปัจจุบันนี้ ถือว่าเป็นมรดกอันแท้จริงของอินเดีย เพราะเป็นผู้คิดเป็นคนแรกของโลก ต่อจากนั้นชาวอาหรับได้นำไปเผยแพร่ในยุโรป นักคณิตศาสตร์ที่ควรกล่าวนามมีอีกท่านหนึ่งคือ ทรมมคุปต์ ในเรื่องการผสมโลหะพบว่าในยุคนี้ก็มี ความก้าวหน้ามาก เพราะคนอินเดียสามารถเชื่อมเหล็กให้ติดกันได้สนิทแล้ว ในแขนงวิชาเคมีก็มีการศึกษาค้นคว้าอย่างกว้างขวาง มีการประดิษฐ์คิดค้นหลายอย่างของนักวิทยาศาสตร์ชาวอินเดียในยุคนี้ เช่น การทำสบู่ และซิเมนต์ และการประดิษฐ์สิ่งอื่นอีกหลายอย่าง และ

ชาวอาหรับได้รับไปจากอินเดีย ชาวยุโรปก็ได้รับเอาความเจริญก้าวหน้าในเรื่องนี้จากชาวอาหรับอีกทอดหนึ่ง ทางด้านวิชาการแพทย์ แพทย์ในสมัยราชวงศ์คุปตะได้รับการยกย่องว่ามีวิธีการและเทคนิคสูงในการรักษาโรค โดยเฉพาะในการผ่าตัด มีการรักษาความสะอาดและป้องกันเชื้อโรคอย่างเคร่งครัด การใช้ยาประเภทต่างๆ ก็นับว่าก้าวหน้า แพทย์อินเดียมีความสามารถมากและรู้จักใช้ยาหลายขนานก่อนชาวยุโรป และยาบางชนิดยังคงใช้รักษาโรคมารจนปัจจุบัน นายแพทย์ที่มีชื่อเสียงในยุคนี้คือ อารกะและพรหมคุปต์ เป็นผู้มี ความชำนาญด้านอายุรเวท

ความเจริญในด้านศิลปกรรมในสมัยนี้ ศิลปกรรมที่ขึ้นชื่อมากคือการสร้างพระพุทธรูป ซึ่งทำได้ส่วนล้นดงงามมาก พระพุทธรูปสมัยคุปตะได้ชื่อว่าเป็นพระพุทธรูปที่สวยงามมากที่สุดสมัยหนึ่งของอินเดีย จิตรกรรมที่ขึ้นชื่ออีกแห่งหนึ่งคือภาพเขียนที่ถ้ำอะชันตา (Ajanta) ซึ่งเป็นสังฆารามอยู่ทางภาคกลางของอินเดีย เป็นภาพวาดตามอุโมงค์ที่มีความงามอย่างลึกซึ้ง ภาพชิ้นเอกคือภาพธิดา พระยามารและภาพพระโพธิสัตว์ ภาพธิดาพระยามารให้ความรู้สึก ๒ อย่างที่ขัดแย้งกันอยู่ในตัวคือ ความปรารถนาและความมุ่งหมายไปยังพระพุทธองค์ และการหักห้ามด้วยความละอาย จิตรกรรมแบบเดียวกันนี้ที่ให้ความรู้สึกซาบซึ้งในความงดงามอย่างแท้จริง ยังพบในที่อื่น ๆ ทางทิศตะวันตกและทิศใต้ของอินเดีย และที่ขึ้นชื่อมาก คือที่เขาสิกิริยะ (Sigiriya) ในเกาะลังกา^{๑๑}

หลังจากปี ค.ศ.๔๕๔ แล้ว อำนาจของราชวงศ์คุปตะเสื่อมลง อาณาจักรอินเดียเริ่มแตกแยก สาเหตุหนึ่งคือการที่มีพวกเผ่าเร่ร่อนเข้ามารุกรานทางแถบภาคตะวันตกเฉียงเหนือของอินเดีย ชนเผ่าเร่ร่อนที่มีชื่อเผ่าหนึ่งคือพวกฮั่นขาว หรือบางครั้งเรียกว่าพวก Hephthalites พวกฮั่นนี้มาจากแถบที่ราบภาคกลางของเอเชีย ปรากฏตัวแถบลุ่มแม่น้ำอามูดายะ (Amudarya) ประมาณ ค.ศ.๔๖๕ หลังจากตั้งรกรากแบบแคว้นแบบเทรียพักหนึ่งแล้ว ก็ขยายดินแดนเข้ามาในแถบอาฟกานิสถานและรุกรานเข้ามาในอินเดียทางด้าน

ภาพธิดาพระยามารบนผนังถ้ำอะซันดา

ตะวันตกเฉียงเหนือ พระเจ้าจุมทรคุปต์ในราชวงศ์คุปตะ เคยยกกองทัพไปต่อสู้อัชเมศวร
ค.ศ. ๔๕๕ และแม้พวกฮั่นจะแพ้ไป แต่ก็ไม่ได้ทำให้พวกฮั่นยุติการรุกรานได้ เพราะต่อมา
ใน ค.ศ. ๔๖๕ พวกฮั่นได้เข้ามาครองแคว้นธรรมาศวรรย์ และนับจากปี ค.ศ. ๔๗๐ ก็เป็น
ปัญหาแก่อินเดียเรื่อยมา สมัยนั้นหัวหน้าพวกฮั่นที่มีชื่อคือ โทรามานะ (Toramana) ผู้มีอำนาจ
ควบคุมบริเวณปัญจาบโดยตลอด เขารุกรานแถบลุ่มแม่น้ำสินธุ จนเลยเข้ามาถึงแคว้นมาลา
หัวหน้าพวกฮั่นที่สำคัญต่อมาคือ มิหิรากุล (Mihirakula) ผู้มีชื่อในด้านความโหดร้ายอย่างยิ่ง
และได้ชื่อว่าเป็นผู้ช่วยให้พุทธศาสนาในภาคเหนืออินเดียเสื่อมลงอย่างรวดเร็ว เพราะได้
ฆ่าหินพระสงฆ์ตายเสียหมด ตลอดจนทำลายสถานที่ที่สำคัญในพุทธศาสนาลงหมดสิ้น ในสมัยนี้
พวกฮั่นขาวได้ครอบครองดินแดนอันกว้างใหญ่ไพศาลตั้งแต่เปอร์เซียจนถึงโกฐราฐ (Khotan)
ในภาคกลางของเอเชีย และมีอิทธิพลตลอดที่ราบลุ่มปัญจาบ แม้แต่กษัตริย์ในราชวงศ์คุปตะก็ต้อง
ส่งบรรณาการให้แก่พวกฮั่นขาว ราชวงศ์คุปตะก็สิ้นชื่อลงประมาณ ค.ศ. ๕๓๕

พวกฮั่นขาวเหล่านี้ ต่อมาได้ตั้งรากฐานในอินเดีย บ้างก็แต่งงานปะปนไปกับ
ชาวพื้นเมือง เข้ารับอารยธรรมฮินดู และปะปนไปในสังคมฮินดูในระยะต่อมา ส่วนพวกที่อยู่
แถบเอเชียภาคกลางถูกพวกเตอร์กทำลายอาณาจักรลงในเวลาต่อมา

๗.๔ ราชวงศ์หรรษา (Harsha) ^{๑๒}

เมื่อสิ้นราชวงศ์คุปตะแล้ว เรื่องเกี่ยวกับอินเดียไม่มีหลักฐานปรากฏชัดเจนนัก
จนกระทั่งคริสต์ศตวรรษที่ ๗ ในแถบภาคตะวันออกของที่ราบลุ่มปัญจาบริมฝั่งแม่น้ำยมุนา มีคน
สำคัญเกิดขึ้นคือพระเจ้าหรรษา vardhana (Harsha Vardhana) ได้รวบรวมกำลังจัดตั้ง
อาณาจักรใหญ่ขึ้นทางเหนือของอินเดีย และขับไล่พวกฮั่นออกไปจากอินเดีย ทรงตั้งเมือง
หลวงอยู่ ณ เมืองคานauj (Kanauj) ซึ่งเจริญรุ่งเรืองมาก พระเจ้าหรรษาทรงเป็นผู้
ปกครองที่สามารถ ดูแลทุกขุณราษฎรทั่วราชอาณาจักร ทรงเป็นกวี เป็นผู้อุปถัมภ์ทุกศาสนา

ดังปรากฏหลักฐานในบันทึกการเดินทางของนักแสวงบุญชาวจีน ชื่อ ฮวน ซาง (Hsuan Tsang) ซึ่งเดินทางเข้ามาอินเดียในสมัยนี้ ได้กล่าวถึงพุทธศาสนาเสื่อมลงมาก จากการรุกรานของพวกฮั่นชาว และสถานที่สำคัญต่าง ๆ ในพุทธศาสนาก็รกร้างว่างเปล่า นอกจากนี้ ฮวน ซาง ยังบันทึกว่าการปกครองในสมัยพระเจ้าทรงศาคล้ายคลึงกับในสมัยราชวงศ์โมริยะและราชวงศ์คุปตะนั่นเอง แม้ว่าอาณาจักรอินเดียในสมัยพระเจ้าทรงศาจะเจริญรุ่งเรืองดี แต่น่าสังเกตว่าเป็นเสมือนที่รวมของอาณาจักรเล็ก ๆ หลาย ๆ อาณาจักร แทนที่จะเป็นอาณาจักรใหญ่ที่มั่นคงแข็งแรง แต่กระนั้นความเจริญในด้านการปกครอง กฎหมาย เศรษฐกิจการค้า ตลอดจนวิทยาการต่าง ๆ โดยเฉพาะการศึกษาเจริญยิ่ง นอกจากนี้ ฮวน ซาง ยังบันทึกอีกว่าพระเจ้าทรงศาทรงแจกทานทุก ๆ ๕ ปี ไปรตนำทรัพย์สินเงินทองในท้องพระคลังมาแจกแก่ผู้ยากไร้ เด็กกำพร้า ตลอดจนพระสงฆ์องค์เจ้าจำนวนมาก การแจกทานนี้กินเวลานานถึง ๗๔ วัน

ด้านการต่างประเทศ ในสมัยพระเจ้าทรงศา อินเดียมีความสัมพันธ์ไมตรีอันดีกับนานาประเทศ มีหลักฐานว่ามีการส่งทูตไปถึงเมืองจีนในสมัยราชวงศ์ถัง แต่ปรากฏว่าพระเจ้าทรงศาถูกลอบปลงพระชนม์เสียก่อน ดังนั้นเมื่อจีนส่งทูตกลับมาตอบแทนคณะทูตจึงต้องรีบหนีออกจากอินเดียไปยังซิเบต ดังนั้นทูตจีนจึงได้กองทัพซิเบตช่วยเหลือยกลงมา รุกรานอินเดียทางช่องเขาหิมาลัย ปรากฏเสนาบดีซึ่งกบฏต่อพระเจ้าทรงศาได้

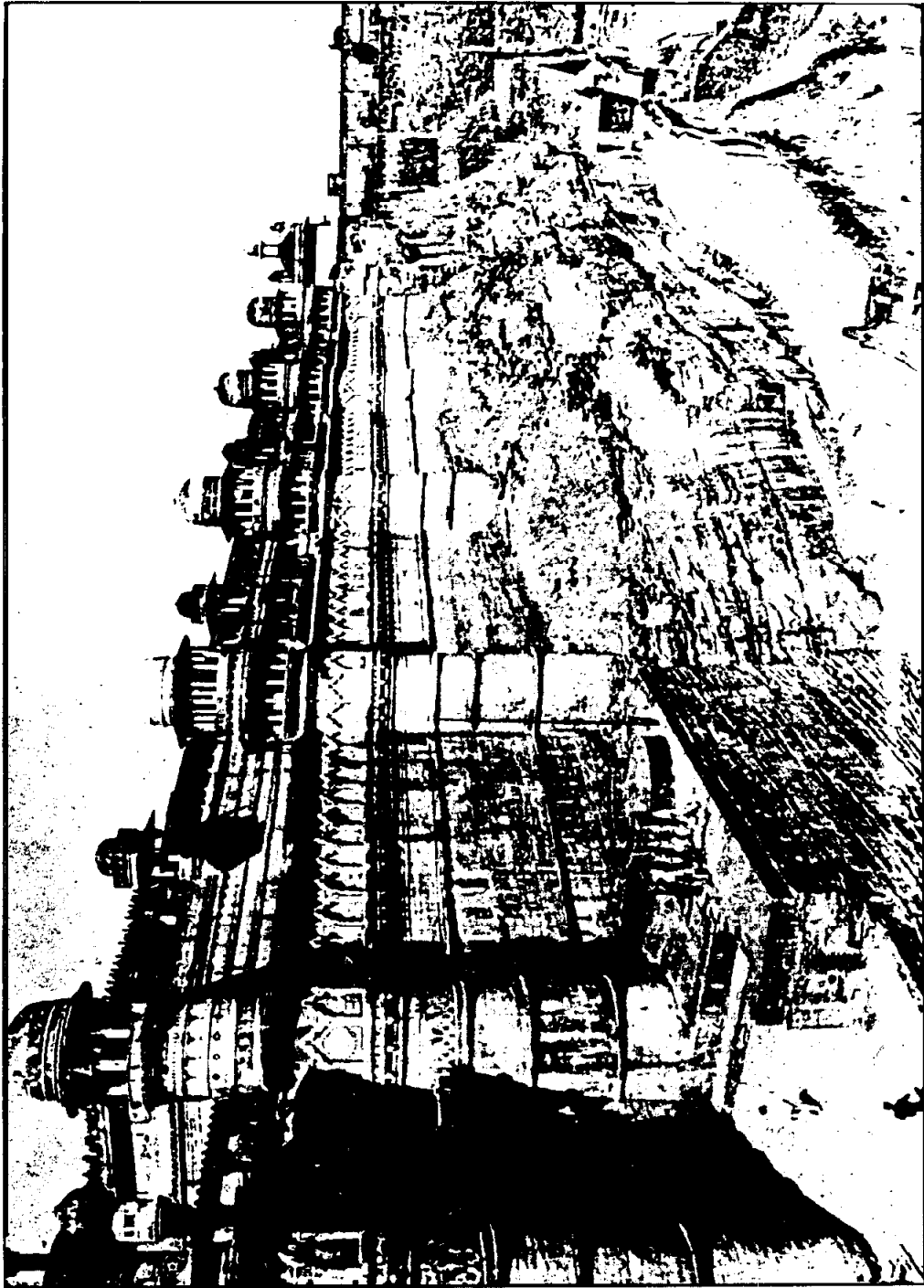
อย่างไรก็ดี เมื่อสิ้นพระเจ้าทรงศาแล้วถือว่าอาณาจักรฮินดูอาณาจักรสุดท้ายก็สิ้นสุดลงด้วย เกิดความแตกแยกยุ่งยากทั่วไปตลอดภาคเหนือของอินเดีย ทราบจนศตวรรษที่ ๔ จึงมีกษัตริย์ในราชวงศ์ปาละ ตั้งตัวขึ้นได้แถบแคว้นเบงกอลและมคธ ต่อมาใน ค.ศ. ๑๑๙๔ ราชวงศ์เสนะครองต่อจากราชวงศ์ปาละ และราชวงศ์เสนะนั้นสนับสนุนลัทธิฮินดูมาก ทราบจนพวกมุสลิมเข้ารุกรานอินเดีย

เรื่องราวเกี่ยวกับภาคเหนือของอินเดียเลื่อนกลางมาก ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า มีอาณาจักรเล็กอาณาจักรน้อยก่อตัวขึ้นทั่วไปในระหว่างศตวรรษที่ ๗ และที่ ๘ นี้ ในแถบภาค ตะวันตกเฉียงเหนือมีพวกราชพุต^๑ (Rajputs) จะมีบทบาทสำคัญในสมัยราชวงศ์โมกุล ดังตัวขึ้น พวกราชพุตนี้เชื่อว่าเป็นผู้สืบเชื้อสายโดยตรงมาจากพวกกษัตริย์ในสมัยอารยัน และ คงได้ปะปนกับบรรดาพวกที่เข้ามารุกรานในระยะต่อ ๆ มา เช่น พวกสกะ พวกฮั่นชาว เป็นต้น พวกราชพุตจึงเป็นผู้สืบเชื้อสายของผู้ยิ่งใหญ่เหล่านั้น รวมกำลังกันได้มีกำลังความสามารถมาก ในแคว้นแคว้นของพวกราชพุตนี้มีความเจริญหลายอย่าง ทั้งในด้านการปกครอง การค้าขาย ตลอดจนวิทยาการต่าง ๆ ขนบธรรมเนียมประเพณีและความกล้าหาญ แบบพวก ราชพุตนั้นเป็นที่นิยมยกย่องสืบมาอีกช้านาน

พวกราชพุตสนับสนุนอารยธรรมฮินดูให้เจริญรุ่งเรืองขึ้นมาก แม้ว่าพวกราชพุต จะมีส่วนให้อารยธรรมฮินดูเจริญยิ่งขึ้น แต่ก็ปรากฏว่ามักทำสงครามในหมู่กันเอง ซึ่งทำให้เสื่อมอำนาจลงได้ และพวกราชพุตถูกพวกมุสลิมซึ่งรุกรานในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๐ ปราบลงได้

ส่วนภาคใต้ของอินเดียมีอาณาจักรฮินดูอยู่ ๒ อาณาจักรในระยะนี้มีอำนาจ อยู่มาก คือ อาณาจักรปาลวะ ซึ่งมีอำนาจอยู่ระหว่างปี ค.ศ.๖๐๐-๘๔๘ และต่อมาอาณาจักร โคโลาก็มีอำนาจ มีอิทธิพลไปถึงลังกา สุมาตรา และมะละกา อาณาจักรเหล่านี้มีพวกทมิฬ อาศัยอยู่มาก

อาณาจักรปาลวะนั้นมีเมืองหลวงอยู่ที่เมืองกานจิ และพ่อค้าอินเดียจากกานจิ นี้ได้นำอารยธรรมฮินดูออกไปเผยแพร่แถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น ที่อาณาจักรจัมปา และอาณาจักรเขมร เป็นต้น อาณาจักรปาลวะมีอารยธรรมที่เจริญอย่างยิ่ง แต่ต่อมาประมาณ ค.ศ.๑๐๐๐ อาณาจักรปาลวะเริ่มเสื่อมลง อาจเนื่องจากการที่ต้องทำสงครามกับราชวงศ์ ชาลुकยะในแถบอินเดียภาคกลางก็ได้ทำให้อาณาจักรโคลามีอำนาจขึ้นมาแทนที่ อาณาจักรโคลา

ภาพป้อมและพระราชนิเวศน์ของพวกราชพูชนที่กวางลืออร์

มีทัพเรือที่ยิ่งใหญ่ มีอำนาจไปทั่วบริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ถึงกับเคยไปรุกรานลังกา
สุมาตราและมะละกา ตลอดจนชวา และมีอำนาจสืบมาในแถบภาคใต้อินเดียตราจน
ศตวรรษที่ ๑๓

อาณาจักรโคลาเป็นอาณาจักรฮินดูเช่นเดียวกับอาณาจักรปาลวะ มีการปกครองที่
มั่นคงในส่วนกลาง และมีการปกครองส่วนชนบทที่เป็นระเบียบ มีการเกษตรที่เจริญ ภาษี
รายได้อุดมสมบูรณ์ เศรษฐกิจรุ่งเรือง ทำให้อาณาจักรโคลาเป็นอาณาจักรที่ร่ำรวยแห่งหนึ่ง
อาณาจักรโคลารุ่งเรืองอยู่ ตราบจนพวกมุสลิมมารุกรานในศตวรรษที่ ๑๓ ประกอบกับ
การจลาจลที่เกิดขึ้นภายในอาณาจักรเอง ทำให้อาณาจักรโคลาเสื่อมลง และหมดอำนาจไปใน
ศตวรรษที่ ๑๔ มีอาณาจักรป่านยามีอำนาจขึ้นแทนที่

ความเจริญของอารยธรรมอินเดียในแถบอาณาจักรทมิฬมีมาก ทั้งในด้าน
ศิลปวิทยาการ ก็ได้เผยแพร่ทั่วไปยังประเทศใกล้เคียง

อารยธรรมฮินดูที่เจริญรุ่งเรืองเริ่มถูกกระทบกระเทือนด้วยการรุกรานของพวก
มุสลิมในศตวรรษที่ ๑๓ อันที่จริงแล้วอินเดียภาคเหนือได้รับภัยมากกว่าในภาคใต้ และการรุกราน
ของพวกมุสลิมเข้าสู่อินเดีย ก็ผิดกับกรณีชาวต่างชาตินิยมรุกรานอินเดียมาแล้ว เพราะ
พวกมุสลิมจะเข้ามามีอิทธิพลควบคู่ไปกับพวกฮินดู มิได้ถูกกลืนหายไปในสังคมฮินดูต่างชนต่างชาติ
พวกอื่น ๆ

¹Majumdar and others, An Advanced History of India, p. 184.

²Ibid., pp. 185-6.

³Ibid., p. 138.

⁴Romila Thaper, A History of India Vol. I, p. 144,

⁵Majumdar, op. cit., p. 187.

⁶Ibid., pp. 188-9.

⁷Ibid., p. 190.

⁸Loc. cit.

⁹ชิตมา, ประวัติศาสตร์ยุคโบราณ, หน้า ๗๔-๖.

¹⁰เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๐.

¹¹เรื่องเดิม, หน้า ๔๑.

¹²เรื่องเดิม, หน้า ๔๑-๒.